

ENERJİ POLİTİKALARI AÇISINDAN ÜLKE MEMNUNİYET DEĞERLENDİRMELERİNİN ÖNEMİ

Prof.Dr. A. Beril TUĞRUL

İstanbul Teknik Üniversitesi – Enerji Enstitüsü Ayazağa Kampüsü – 80626, Maslak –İSTANBUL

beril@itu.edu.tr beril@beriltugrul.info

ÖZET

Bu çalışmada, soyut bir kavram olan mutluluk somut manada ele alınarak incelenmeye çalışılmaktadır. Öncelikle mutluluk kavramı incelenmektedir. Ayrıca, mutluluk için temel ihtiyaçların karşılanması ve ilgili kalkınma programlarına yansımaları ele alınmaktadır. “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi” kapsamında bireylerin ve toplumların mutluluk ve/veya memnuniyetlerinin temel gerekleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda, enerjinin yeri ve önemi, ihtiyaçların karşılanması üzerinden açıklanmaktadır. Bir başka deyişle, memnuniyet ve/veya mutluluk kavramından hareketle enerji-ekonomik bağlamda değerlendirme yapılmakta ve istatistiksel verilerle desteklenmektedir. Ülkelerin durumlarının takibine ilişkin olarak uluslar arası kredi derecelendirme kuruluşlarının bakış açılarıyla da konu ele alınmakta ve veriler üzerinden irdelenmektedir. Böylelikle, enerjinin önemi ve toplum mutluluğunun ve/veya memnuniyetinin enerji politikaları bağlamında etkinliği ve istikrarın önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Ekonomisi, Kalkınma, Memnuniyet, Mutluluk, Refah Devleti

GİRİŞ

Ülkeler için “Refah Devleti” olmak çoğu kez genel erektir denebilir. Refah devleti (*welfare state*) genel olarak minimum düzey ötesinde vatandaşlarının refahı için birincil sorumluluk kabul eden devlet kavramı olup devletin vatandaşlarının iktisadi ve sosyal esenliklerinin korunması ve teşvik edilmesinde ana rol oynamasını ifade etmektedir [1]. Bu bağlamda, ülkenin farklı şekillerde ekonomik ve sosyal açıdan organize edilmesi gerekmektedir.

Öte yandan, bir sisteme ilave edildiğinde veya çıkarıldığında sistemin en az bir özelliğini değiştiren olgu olan enerji (tanımdan da anlaşıldığı üzere) tüm bu eylemler açısından yadsınamaz önem taşımaktadır. Dolayısıyla, refah devleti olmanın ilk şartı enerji üretiminin artırılması olup, bu da enerji alt yapısının geliştirilmesiyle mümkündür. Zira bilindiği üzere, sosyo-ekonomik olduğu kadar yaşam standardının sürdürülebilirlikle yükseltilmesi büyük miktarda enerji üretimi ve tüketilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Toplumsal yapının değişkenlerini hükümetin belli bir siyaset güderek geliştirme çabası olarak tanımlanan kalkınma, uygun kalkınma programları ve planlamalarını gerektirmektedir. Kalkınma programlarının uygunluğu ve başarısının bir göstergesi de Memnuniyet ve/veya Mutluluk Anketleri olmaktadır. Bu nedenle, Memnuniyet ve/veya Mutluluk Anketleri kalkınmanın yanı sıra ülke istikrarı için indikatör olarak ele alınmaktadır. Nitekim günümüzde, her yıl memnuniyet ve/veya mutluluk anketleri yapılmakta ve uluslar arası bağlamda ilan edilmekte ve ülkeler bazında yayınlanmaktadır.

MUTLULUK KAVRAMI

Öncelikle mutluluk kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Mutluluk tanımlanması hayli zor bir kavramdır. Bu bağlamda, farklı tanımlamalarla mutluluk ifade edilmeye çalışılmıştır.

Buddha (MÖ 563-483) “Mutluluk paylaşıldıkça çoğalır” ifadesini kullanmış [2], Konfüçyus (M.Ö.551-479); “Mutluluk bir varış değil, bir yolculuktur” olarak ifade etmiş [3], Aristo (M.Ö.384-322), “Mutluluk tüm insanların en yüksek arzusu ve hevesidir” demiş ve mutluluğa giden yolun erdemden geçtiğini ifade etmiştir [4]. Epikür (M.Ö.341-270); “Azla memnun kalmayan hiçbir şeyle memnun kalmaz” demiş ve “mutluluğa alan yaratmak için denge ve ılımlılık unsurlarının temel olduğu” ilkesini ileri sürmüştür. İslam filozoflarından Farabi (M.S. 870-950); “Mutluluk her insanın arzuladığı bir amaçtır, her ne zaman olursa olsun insanın kendisi için tercih edilen ve istenendir” ifadesini kullanmıştır [5,6]. Ibn-i Sina (M.S. 980-1037), mutluluğu tasavvuf, iyi eylem ve iyilik bilgisiyle ilişkilendirmiş ve ahlakın, insanın nefisini saflaştırarak, temizlediğini ve mutluluğa kavuşturduğunu belirtmiştir [6,7]. Gazali (M.S. 1058-1111), diğer düşünürlerden farklı olarak doğru bilginin sadece akıl ve duyularla değil aynı zamanda kalp gözüyle yani sezgiyle elde edilebileceğini savunmuştur. Mevlana (M.S. 1207-1273) “Mutluluk gidilen yol üzerindedir, yolun sonunda değil” ifadesini kullanmıştır [8]. Kant’a (M.S. 1724-1804) göre ise mutluluk ahlaklılıkla beraber ele alınması gereken bir unsur olup, “en yüksek iyinin” gerçekleştirilmesi çabası olmaktadır [6]. Nietzsche (M.S.1844-1900); mutluluğu “ideal tembellek durumu” olarak tanımlamış ve böylelikle “sıkıntısız ve endişesiz yaşamaktır” demiştir [4]. Jose Ortega y Gasset (M.S. 1883-1955) de; “Yansıtılan hayat ile yaşanan hayat bir noktada birleştiğinde mutluluk durumu ortaya çıkar demiş ve ne olmak istediğimiz ve ne olduğumuz örtüştüğünde mutlu oluruz ifadesini kullanmıştır [4]. Bir başka düşünür: Slovoj Zizekve (M.S.1949-..) mutluluğu paradoksal olarak “gerçekten mutlu olmanın kişisel görüşlere göre değiştiğini, değişmez bir doğru olmadığını” belirtmektedir [4].

Görüldüğü üzere yaklaşık 2500 yıldan fazla bir süredir bir başka deyişle medeniyet tarihi boyunca doğu kültürlerinden batı kültürlerine, Çin’den Hint’e, Türklerden Farslara, Antik Grek’ten, İslami düşünürlere ve de çağdaş düşünürlere kadar insanlar mutluluğu tanımlamak için uğraş vermiş ve kendi bakış açılarıyla konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Bunlardan ayrı olarak, bu çalışmanın özgünlüğü bağlamında mutluluk burada tanımlanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda yalın olarak; **“Bulunduğu şartları kendisi için yeterli sayan kişi ve/veya toplumlar mutludur”** şeklinde tanımlama yapılabileceği düşünülmüştür. Bu tanım uzun bir tanım olmamasına karşın her bir kelimesine hayli ağır anlamlar yüklenmiş bulunmaktadır [9]. Şöyle ki; “bulunduğu şartlar” ifadesi çağdaş düşünürlerden Slovoj Zizekve’nin “gerçekten mutlu olmanın kişisel görüşlere göre değiştiği” ifadesiyle örtüşmektedir. Yine buradaki mutluluk tanımının “... kendisi için yeterli sayma” söylemi ise; Epikür’ün “Azla memnun kalmayan hiçbir şeyle memnun kalmaz” ifadesi bağlamındadır denebilir. Farabi’nin mutlulukla ilişkilendirdiği insanın kendisi için tercih edilen ve istenendir ifadesini de içermektedir.

Bu çalışmayla ifade ettiğimiz mutluluk tanımı çerçevesinde enerji politikalarıyla ilişkilendirmek kapsamında olabildiğince somut bir formülasyonla mutluluk açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda;

Mutluluk;

$$M = \omega / \Omega \quad (1)$$

olarak ifade edilebilir.

Burada; ω kişinin sahip olduklarını, Ω ise kişinin sahip olmak istediklerini temsil etmektedir. M Oranınin 1’e yakın olması Mutluluğa yaklaşımı ifade etmektedir. Zira, kişinin sahip olduklarının kişinin sahip olmak istediklerine yaklaşması anlamına gelmektedir. Bir başka deyişle, $M = 1$ veya yakın olması kişinin bulunduğu şartları kendisi için yeterli bulduğunun matematiksel ifadesidir ki; bu da, mutluluk tanımlamamızla örtüşmektedir. Öte yandan; Jose Ortega y Gasset’in “yansıtılan hayat ile yaşanan hayat bir noktada birleştiğinde mutluluk durumu ortaya çıkar” ifadesiyle de

paralellik çerçevesindedir denebilir. ω (kişinin sahip oldukları) günümüz şartlarındaki genel kalkınma ile aritmetik olarak artmakta oysa Ω (kişilerin sahip olmak istedikleri), enformatik çağ olanaklarıyla bilgilenmemizin de etkinliği ile geometrik olarak artmaktadır. Bu durum gerçekte paradoksallık içermektedir. Bu husus, aynı zamanda mutluluğa ulaşmanın zorluğunu da ifade etmektedir.

İnsanoğlu kendini mutlu hissetmek için çeşitli eleman ve hizmetleri talep etmektedir. Bu bağlamda, tüm ülke hükümetleri ve yöneticileri vatandaşlarının isteklerini karşılamak üzere kalkınma programları ve ilgili planlamaları hayata geçirmeye çalışmaktadırlar.

Özelde bireylerin, genelde toplumların mutlulukları/memnuniyetlerinin sağlanması için karşılanması gerekenler “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi” ele alınarak açıklanabilir (Şekil 1) [9]. Bilindiği üzere; “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi”, beş kademededen oluşmakta olup; fizyolojik, güvenlik, sevgi-sevecenlik, saygınlık ve kendini tamamlama kademelerinden oluşmaktadır [10,11]. İlk iki kademe temel ihtiyaçlara ilişkindir denebilir. Üçüncü ve dördüncü kademeler ise temel ihtiyaçlara ilaveten bireysel ve toplumsal aktiviteler bağlamında kalkınma programlarıyla alt yapının oluşturulmasını gerektirmektedir. Son kademe daha bireysel aktivite bağlamında görülebilir ve de manevi yönü ağı basan bir kademe olarak nitelenebilir.

Şekil 1 Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi [9]

Maslow’un beşinci kademesi bağlamında mutluluğu (manevi ağırlıklı olarak);

$$M = \delta / \Sigma \quad (2)$$

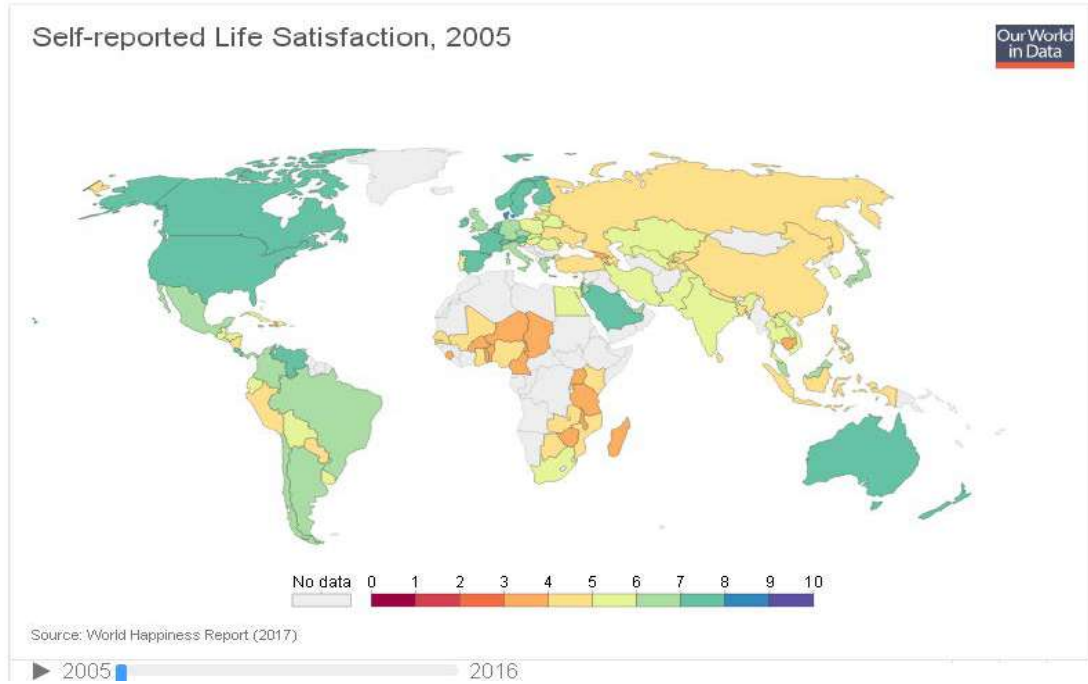
şekilde ifade etmek mümkündür. Burada; δ aldığımız hazzı, Σ mutlu olmak için verdiklerimizi temsil etmektedir. Ancak, burada; δ geometrik olarak artarken Σ aritmetik olarak artmaktadır. Maslow’un bu son katmanı daha çok bireylerin kendini aşmışlığını ve bilgelik aşamasına gelmesini ifade etmektedir denebilir.

Batı ve doğu kültürlerinde bu aşamaya ulaşmış kişilere rastlanmaktadır. Bu bireyler çoğu kez, zaman ve mekanın ötesinde dünyaca biliniyor olmaktadır. Örneğin; Mevlana, Konfüjyüs, Buddha gibi şahsiyetler bu aşamaya ulaşanlar arasında sayılabilir. Nitekim hepsi sahip olduklarını vermek ve/veya paylaşmak yönünde yaşamlarını düzenlemişlerdir. Nitekim Buddha “Mutluluk paylaşıldıkça çoğalır” ifadesini kullanmış, Konfüçyüs “Mutluluk bir varış değil, bir yolculuktur” demiş, Mevlana ise “Mutluluk gidilen yol üzerindedir, yolun sonunda değil” ifadesini kullanmıştır.

“Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi” kapsamında ve enerji politikalarını ilgilendiren yönüyle kişilerin ve toplumların mutluluğu/memnuniyetinin hiç değilse asgari gereksinimlerinin ilk

kademeler bağlamında karşılanması önemlidir ve kalkınma ile ilişkilendirme de bu şekilde ifade edilebilir.

Günümüzde, dünya devletlerinin mukayeseli olarak değerlendirilmesi bağlamında mutluluk ve/veya memnuniyet oranlarının irdelenmesi süreklilikle yapılmaktadır. Her yıl bu anketler yapılmakta ve ilan edilmektedir. Bu bağlamda birçok rapor yayınlanmaktadır [12-13]. Şekil 2 ve Şekil 3’de Dünya Mutluluk Haritaları sırasıyla 2005 ve 2016 için görülmektedir [14].

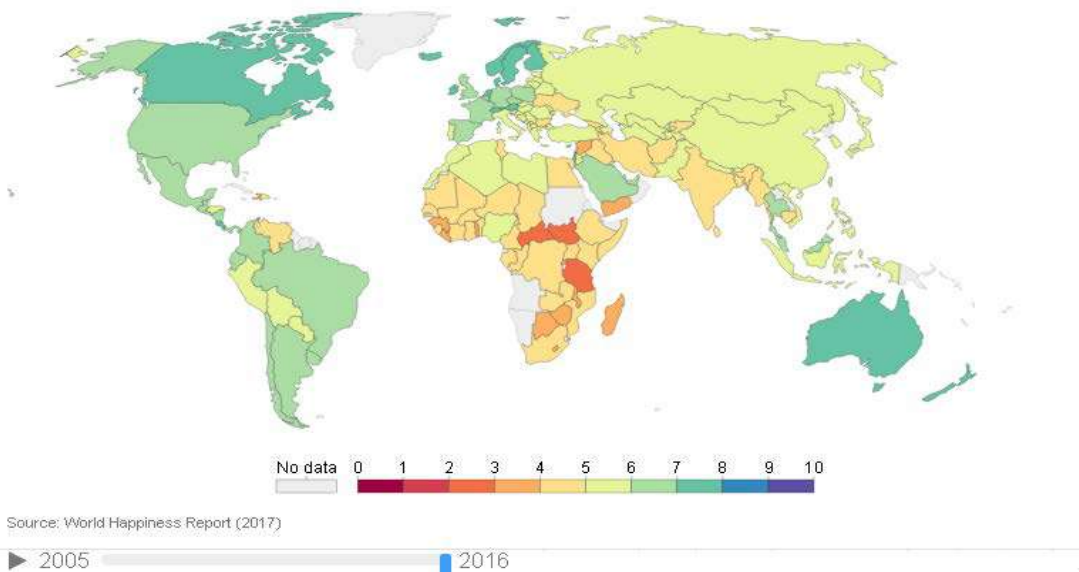

Şekil 2 2005 Yılı Dünya Mutluluk Haritası [14]

4

Self-reported Life Satisfaction, 2016

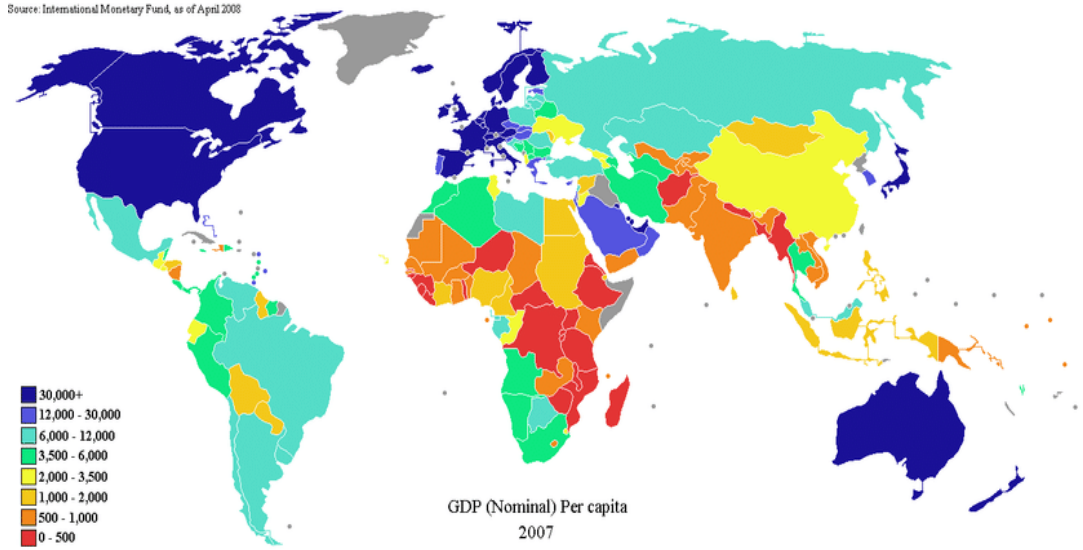
Our World in Data

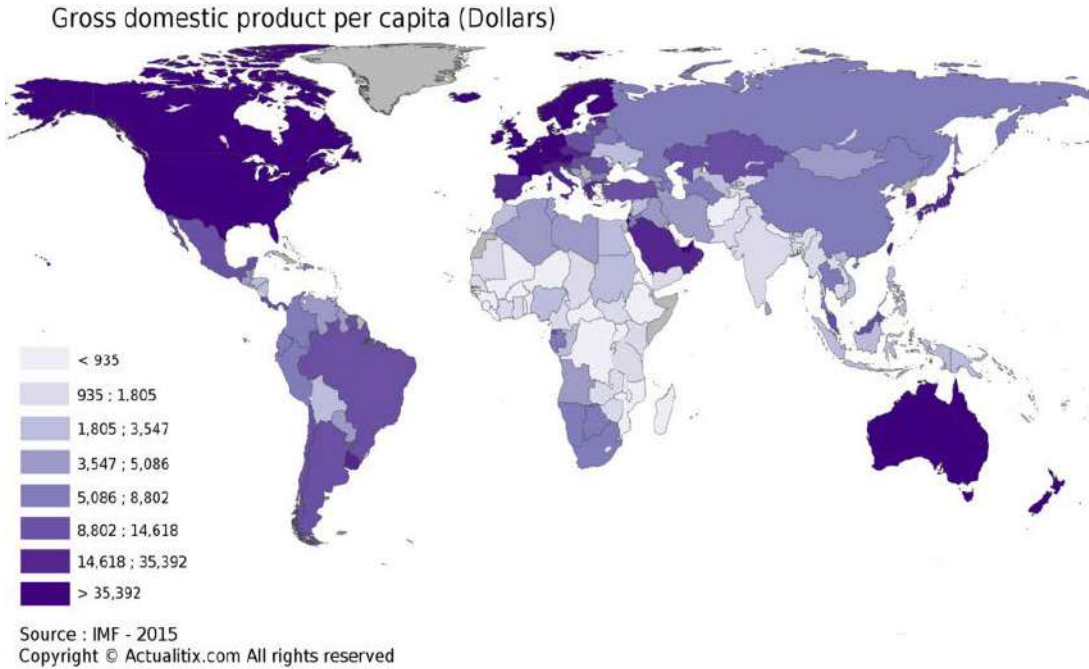
Şekil 3 2016 Yılı Dünya Mutluluk Haritası [14].

İnsanların ve toplumların mutluluklarının ne ile ilişkili olduğu incelenmek istendiğinde ilk akla gelen ekonomik göstergeler kapsamında karşılaştırma yapmak olmaktadır. Bu bağlamda kişi başı

gayrisafi yurt içi hasıla önemli bir indikatör olarak düşünülmektedir. Sırasıyla 2007 ve 2015 yıllarına ilişkin olarak dünya kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla haritaları Şekil 4 ve Şekil 5’de verilmektedir. Şekil 2 ile Şekil 4 ve Şekil 3 ile Şekil 5 beraberce değerlendirildiğinde hayli benzer değişimleri gösterdikleri tespit edilebilmektedir.

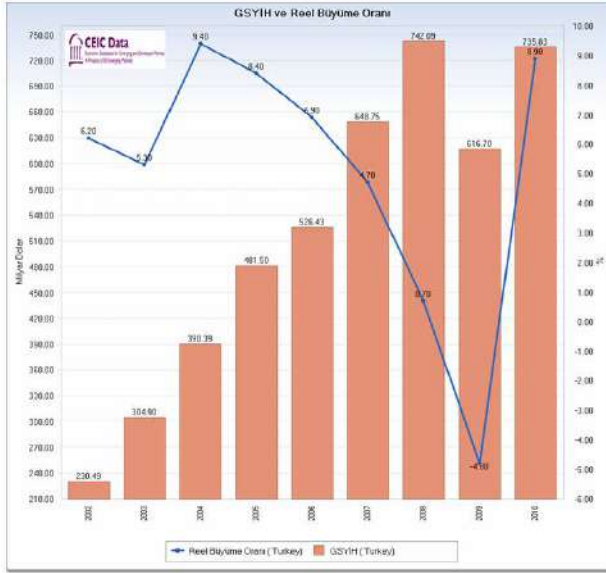

Şekil 3 2007 Yılı Dünya Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Haritası [15]

Şekil 4 2015 Yılı Dünya Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Haritası [16]

Öte yandan, gayrisafi yurtiçi hasıla ile enerji üretimi arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Bu konu Türkiye ile ilgili olarak Şekil 5 ve Şekil 6’dan hemen fark edilmektedir. Kalkınmanın önemli bir indikatörü olan “Gayrisafi Yurtiçi Hasıla”(GSYİH) ile yine enerji politik için önemli bir indikatör olan enerji talebi arasında hayli sıkı bir ilişki bulunduğu tespit edilmektedir [17,18]. Aynı zamanda, Şekil 5 ve Şekil 6’da reel büyüme oranlarının değişimleri ile enerji talebindeki artış oranının yine hayli benzerlik gösterdiği de görülmektedir [17,18].

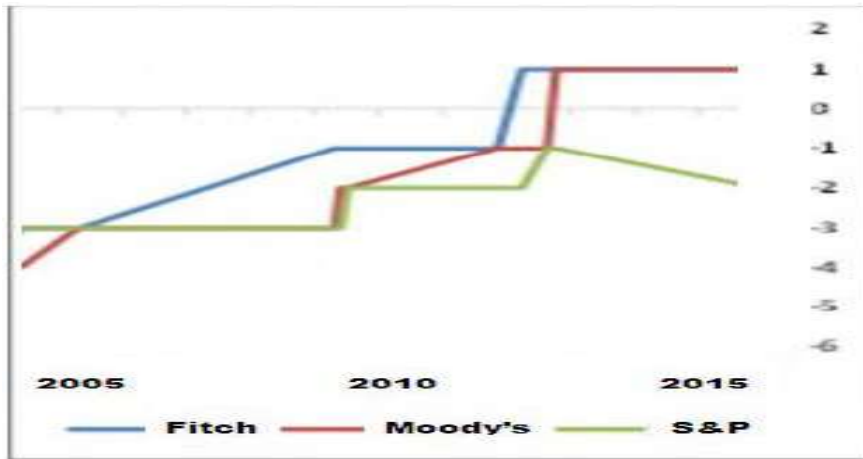

Şekil 5 Türkiye'nin GSYİH ve Reel Büyüme Oranının Yıllara Göre Değişimi (17).

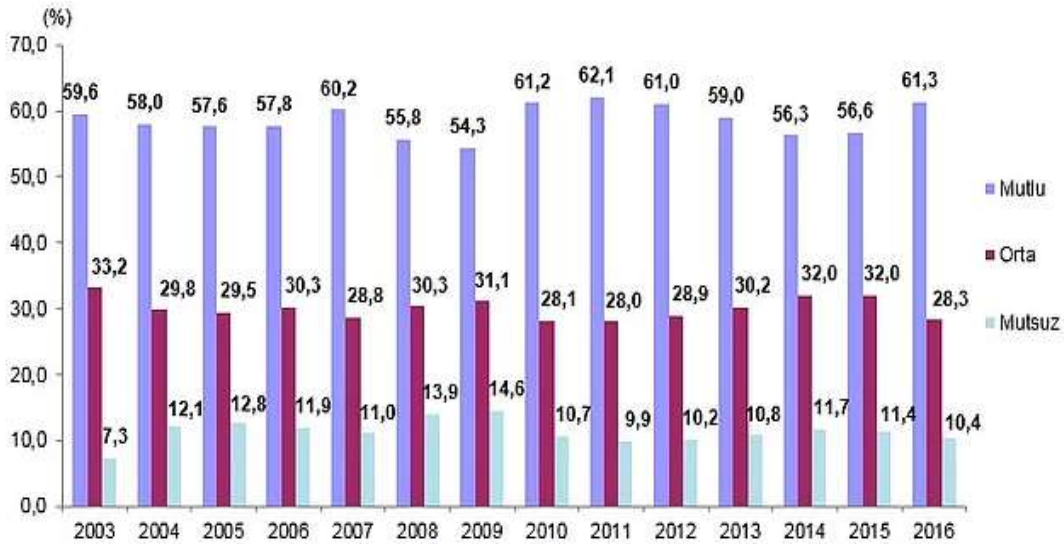
Şekil 6 Türkiye'nin Enerji Talebi ve Enerji Talep Artış Oranının Yıllara Göre Değişimi (17).

Şekil 5 ve Şekil 6'da 2008 küresel krizinin etkisi kendini net olarak göstermektedir. Ancak, dikkat edilmesi gereken bir diğer husus enerjideki küçük bir değişimin ekonomiye daha etkin olarak yansıtıldığını gözlenmesidir. Bir başka deyişle, enerji politikalarıyla ekonomi ve de mutluluk anketlerinin değişimlerinin paralellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Öte yandan, dünya ülkelerini değerlendiren ve yatırım yapılabileceğine ilişkin olarak derecelendirme yapan uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının ekonomik göstergeler kadar mutluluk anketlerine de baktığı anlaşılmaktadır. Şekil 7'de Türkiye'nin kredi derecelendirme kuruluşlarınınca derecelendirilmesinin yıllara göre değişimi, Şekil 8'de ise Türkiye mutluluk derecelendirmesinin yıllara göre değişimi görülmektedir.

Şekil 7 Türkiye'nin Kredi Değerlendirme Kuruluşlarınınca Derecelendirilmesinin Yıllara Göre Değişimi [19]

Şekil 8 Türkiye Mutluluk Derecelendirmesinin Yıllara Göre Değişimi [20]

Nitekim 2005-2007’de mutluluk derecelendirmesi yükselirken (özellikle Fitch kredi derecelendirme kuruluşunun) kredi derecelendirmesinin de artış trendi gösterdiği, keza 2010-2012’de % 60’ın üzerinde mutluluk derecelendirme olduğu dönemde de kredi derecelendirme kuruluşların derecelendirmelerinin görece yüksek olduğu gözlenmektedir.

SONUÇ

Yapılan irdeleme ve değerlendirmelerle ülkelerin stabilitesi ve kalkınmalarının değerlendirilmesinin pek de kolay olmadığı gözlenmektedir. İlk akla gelen ve ilk başvuru somut veriler ekonomik olsa da salt ekonomiyle olayı açıklamak her zaman mümkün olmamaktadır. Ekonomik göstergeler esas itibariyle enerji politik göstergelerden etkilenmekte ve enerji göstergelerinde küçük bir değişim ekonomi üzerinde daha etkin sonuca dönüşebilmektedir. Bunlardan öte belki de en etkin faktör özelde bireysel, genelde toplumsal mutluluk ve/veya memnuniyet olmaktadır. Bu bağlamda, özellikle 21. yüzyılda dünyada mutluluk anketlerine giderek artan bir önem verilmekte ve yıllık anketler yapılarak yayınlanmaktadır.

Mutluluk anketlerine kredi derecelendirme kuruluşlarının da önem verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Türkiye için 2008’de küresel kriz nedeniyle ekonomik ve enerji-politik göstergeler düşerken (Şekil 5 ve Şekil 6) kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye’nin kredi derecesini düşürmemiş ya durağan bırakmış hatta biri (Fitch kredi değerlendirme kuruluşu) az da olsa yükseltmiştir (Şekil 7). Zira, Türkiye’nin mutluluk anketleri % 50’nin altına düşmemiş ve mutsuzlar % 15’in altında kalmıştır (Şekil 8). Ayrıca, ekonomik indikatör olan gayrisafi yurtiçi hasıla değeri üzerinde durulacak bir düşüş gösterirken enerji talebinde düşüşün ve mutluluk anketlerindeki değerlerin görece daha az düşüş göstermesi önemli olmuştur. Bir başka deyişle, küresel ekonominin yansımaları olmasına karşın, enerji politikaları ve mutluluk anketlerinin nispeten küçük düşüşler göstermesi, Türkiye’nin istikrarını koruyacağı izlenimini yaratabilmiştir. Böylelikle, enerji politikalarının ve toplum mutluluğunun ve/veya memnuniyetinin istikrarı ve düzeni betimlemekte önemli bir indikatör olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Eser, H.B., Memişoğlu, D., Özdamar, G., (2011), Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2011, C.16, S.2, s.201-217.

- Buda'nın Yol Gösterici 23 Önemli Öğretisi, (2015)
- <https://tr.pinterest.com/pin/365565694729684525/> (2018)
- <https://aklinizikesfedin.com/5-unlu-filozofa-gore-mutluluk/> (2018)
- Farabî, (1987). “Fusulü’l-Medeni”, Çev.: Hanifi Özcan, D.E.Ü. Yay.,İzmir
- Aluş,Y.,Selçukkaya,S., (2015), Türk Ailesinde Mutluluk Algısı ve Değerleri, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi Cilt/Volume: I, Sayı: 2, Yıl: s. 151-175
- Ülken, H. Z., (1967). “İslam Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri”, Eski Yunandan Çağdaş Düşünceye Doğru, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- <http://hepguzelsozler.com/mevlananin-en-bilinen-sozleri/> (2018)
- Tuğrul, A.B., (1999) Enerji Politikaları Ders Notları
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*, 2nd. ed., New York, Harper & Row
- Griffin,E., (2014), A First Look at Communication Theory, 9th Edition, Mc Graw Hill
- Helliwell,J.F., Layard,R., Sachs,J.D., World Happiness Report-WHR, (2018)
- Global Happiness Policy Report 2018, Global Happiness Council
- <https://ourworldindata.org/happiness-and-life-satisfaction> (2018)
- International Monitory Foundation, 2008
- International Monitory Foundation, 2015
- ETKB Stratejik Planı 2010-2014, Nisan 2010
- Tuğrul, A.B. (2017) **A.B. Tuğrul**, Üçlü Enerji Açmazı (Paradoksal Enerji Üçlemesi) ve Sosyal Yansımaları, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu ASOS-2017, Alanya, 18-20 Mayıs 2017 (Özet Kitabı, s: 615), Tam Metin Kitabı (Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler) s: 13-22 (ISBN: 978-605-2132-07-4).
- <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/fitch-piyasalari-etkiler-mi/64196/> (2018)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenler...> (2018)